***Aysel HƏSƏNOVA***
*AMEA Folklor İnstitutunun*
*Qərbi Azərbaycan folkloru şöbəsinin*
*kiçik elmi işçisi*
*E-mail: aysqasanova@gmail.com*
*ORCID ID: 0009-0001-7022-1031*
*https://doi.org/10.59849/2309-7949.2026.2.131*

# QƏRBİ AZƏRBAYCAN UŞAQ NAĞILLARININ JANR-POETİK XÜSUSİYYƏTLƏRİ VƏ MƏDƏNİ YADDAŞIN QORUNMASINDA ROLU

**Açar sözlər:** Qərbi Azərbaycan folkloru, uşaq nağılları, Azərbaycan folkloru, regional folklor, nağıl poetikası, süjet, motiv, söyləyicilik ənənəsi, mədəni yaddaş, xalq pedaqogikası.

**АННОТАЦИЯ**
**СКАЗОК ЗАПАДНОГО АЗЕРБАЙДЖАНА И ИХ РОЛЬ В СОХРАНЕНИИ КУЛЬТУРНОЙ ПАМЯТИ**

В статье исследуются жанровые, сюжетные, образные, языковые и стилистические особенности сказок, сформировавшихся в фольклорной среде Западного Азербайджана и передававшихся из поколения в поколение. Основная цель исследования заключается в выявлении связей региональных сказок с общей поэтической системой азербайджанского детского фольклора, определении их регионального своеобразия и раскрытии их роли в передаче культурной памяти. В исследовании применяются описательно-сравнительный и структурно-семантический методы, а также подходы фольклористического анализа. Важным материалом для исследования служат сказочные тексты, опубликованные в серии «Фольклор Западного Азербайджана», традиция устного повествования и местные языковые и стилистические особенности. В статье анализируются особенности изображения ребёнка в качестве героя, использование образов животных, противопоставление добра и зла, мотивы находчивости и хитрости, семейно-бытовые отношения, повествовательные формулы и значение региональной лексики. Показано, что эти тексты являются не только средством развлечения, но и духовным достоянием, передающим жизненный опыт народа, нравственные представления, социальные отношения и историческую память.

**Ключевые слова:** фольклор Западного Азербайджана, детские сказки, азербайджанский фольклор, региональный фольклор, поэтика сказки, сюжет, мотив, традиция устного повествования, культурная память, народная педагогика.

**ABSTRACT**
**GENRE AND POETIC FEATURES OF WEST AZERBAIJANI CHILDREN'S FOLKTALES AND THEIR ROLE IN PRESERVING CULTURAL MEMORY**

This article examines the genre, plot, character, linguistic, and stylistic features of folktales that emerged in the folklore environment of Western Azerbaijan and have been transmitted from generation to generation. The main objective of the study is to identify the connections between regional folktales and the broader poetic system of Azerbaijani children's folklore, determine their regional distinctiveness, and clarify their role in transmitting cultural memory. The study employs descriptive-comparative and structural-semantic methods, alongside approaches drawn from folklore studies. The research draws on folktales published in the *Folklore of Western Azerbaijan*

series, the tradition of oral storytelling, and local linguistic and stylistic features. The article analyzes the portrayal of children as protagonists, the use of animal characters, the opposition between good and evil, motifs of resourcefulness and cunning, family and everyday relationships, narrative formulas, and the significance of regional vocabulary. It demonstrates that these texts are not merely a form of entertainment but also a valuable cultural heritage that transmits the people's life experience, moral values, social relationships, and historical memory.

**Keywords:** Western Azerbaijani folklore, children's folktales, Azerbaijani folklore, regional folklore, folktale poetics, plot, motif, oral storytelling tradition, cultural memory, folk pedagogy.

**Giriş.** Folklor xalqın tarixi təcrübəsini, dünyagörüşünü, mənəvi dəyərlərini və estetik düşüncəsini qoruyub saxlayan mühüm mədəniyyət sahəsidir. Şifahi xalq yaradıcılığının janrları arasında nağıllar özünün geniş mövzu dairəsi, obrazlar sisteminin zənginliyi, süjet rəngarəngliyi və müxtəlif yaş qruplarına uyğunlaşma imkanları ilə seçilir. Nağıl mətnləri vasitəsilə cəmiyyətin ailə münasibətləri, əmək fəaliyyəti, əxlaq normaları, təbiət haqqında təsəvvürləri və insan davranışına dair qiymətləndirmələri bədii şəkildə ifadə olunur.

Azərbaycan folklorunun regional ənənələri bu ümumi sistemin daxilində xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Hər bir bölgənin folkloru ümummilli mədəni irsin tərkib hissəsi olmaqla yanaşı, yerli məişət, danışıq dili, adət-ənənə, coğrafi mühit və söyləyicilik xüsusiyyətləri ilə zənginləşir. Bu baxımdan Qərbi Azərbaycan folkloru Azərbaycan şifahi xalq yaradıcılığının regional qatlarının öyrənilməsi üçün əhəmiyyətli material verir. AMEA Folklor İnstitutunun "Qərbi Azərbaycan folkloru" seriyasına daxil olan nəşrlərdə nağıllarla yanaşı, mifoloji mətnlər, əfsanələr, rəvayətlər, lətifələr, inanclar, bayatılar, atalar sözləri, etnoqrafik mətnlər və digər janrlar da təqdim edilir.[1]

Qərbi Azərbaycan folklorunun tədqiqində əsas məsələlərdən biri regional xüsusiyyətlərlə ümumazərbaycan folklor ənənəsi arasındakı münasibətin düzgün müəyyənləşdirilməsidir. Belə ki, nağıllarda rast gəlinən bir çox motiv və süjet tipləri Azərbaycan və digər türk xalqlarının folklorunda, eləcə də daha geniş beynəlxalq nağıl ənənəsində yayılmışdır. Buna görə müəyyən obrazın və ya motivin yalnız bir bölgədə qeydə alınması onun müstəsna olaraq həmin bölgəyə məxsus olduğunu sübut etmir. Regional özünəməxsusluq mətnin dilində, süjetin işlənmə formasında, obrazların təqdimatında, yerli məişət detallarında və söyləyicinin fərdi ifasında da üzə çıxa bilər.

Məqalənin məqsədi Qərbi Azərbaycan uşaq nağıllarını Azərbaycan uşaq folklorunun ümumi janr-poetik xüsusiyyətləri fonunda nəzərdən keçirmək, onların regional koloritini müəyyənləşdirən əlamətləri göstərmək və mədəni yaddaşın qorunmasındakı funksiyasını izah etməkdir. Tədqiqatda əsasən nəşr olunmuş folklor materiallarına və Azərbaycan uşaq folklorunun nəzəri araşdırmalarına istinad edilir.

***1. Qərbi Azərbaycan uşaq nağıllarının tədqiqi üçün mənbə və metodoloji məsələlər.*** *Qərbi Azərbaycan nağıllarının öyrənilməsində ilk növbədə mənbə məsələsi aydınlaşdırılmalıdır. "Qərbi Azərbaycan folkloru" seriyasının müxtəlif cildlərində bölgə sakinlərindən toplanmış folklor materialları nəşr edilmişdir. Seriya-*

*nın üçüncü cildinə 2024-cü ildə Bakı, Tərtər və Yevlaxda aparılmış folklor ezamiyyətləri zamanı qeydə alınmış nümunələr daxil edilmiş, topluda nağıllarla yanaşı, etnoqrafik mətnlər, xatirələr, dastanlar, inanclar, tapmacalar və başqa folklor janrları da verilmişdir.[2] Dördüncü cilddə isə iyirmidən artıq nağıl nümunəsi təqdim olunur. "Şahzadə Saleh", "Qəşəmin nağılı", "Atı üç qıçlı Göygöz Kosa", "İlan oğlan Mirzəbəy və şah qızının nağılı" həmin nümunələr sırasındadır. [3]*

Bu materiallar Qərbi Azərbaycan folklor ənənəsinin süjet və motiv zənginliyini, söyləyicilərin qoruyub saxladığı təhkiyə xüsusiyyətlərini və regional dil çalarlarını araşdırmaq üçün mühüm mənbədir. Bununla belə, elmi təhlildə mətnlərin toplandığı yer ilə onların ilkin yaranma məkanını eyniləşdirmək olmaz. Müasir dövrdə Bakı, Naftalan, Şəki, Goranboy və digər ərazilərdə qeydə alınan folklor nümunələri söyləyicilərin ailə yaddaşı, əvvəlki yaşayış mühiti və şifahi ötürülmə təcrübəsi ilə əlaqəlidir. Mətnin hansı kənddə və ya bölgədə yarandığını müəyyənləşdirmək üçün əlavə tarixi-etnoqrafik məlumatlar tələb olunur.

İkinci mühüm məsələ "uşaq nağılı" anlayışının əhatə dairəsidir. Azərbaycan folklorşünaslığında uşaq folkloru layla, oxşama, uşaq nəğməsi, tapmaca, yanıltmac, oyun, tamaşa və nağıl kimi müxtəlif janrları əhatə edən geniş anlayışdır. Ramazan Qafarlının araşdırmasında uşaq folklorunun janr sistemi lirik, epik və dramatik növlər üzrə nəzərdən keçirilir; uşaq nağılları epik növ daxilində təhlil edilir.[4] Bununla yanaşı, uşaq nağılı ilə ümumi xalq nağılı arasında sərt sərhəd yoxdur. Bir çox nağıllar həm uşaqlara, həm də böyüklərə ünvanlanmış, müxtəlif yaşlarda fərqli məna qatları qazanan mətnlərdir.

Bu səbəbdən Qərbi Azərbaycan materiallarının təhlilində üç istiqaməti fərqləndirmək məqsədəuyğundur: birincisi, məzmun və ifadə tərzinə görə uşaqların qavrayışına uyğun nağıllar; ikincisi, süjetində uşağın və ya yeniyetmənin əsas qəhrəman kimi iştirak etdiyi mətnlər; üçüncüsü, uşaqların dinlədiyi və danışdığı, lakin yalnız onlara aid olmayan ümumi nağıl ənənəsi. Bu bölgü regional folklorun uşaq auditoriyası ilə əlaqəsini daha dəqiq müəyyənləşdirməyə imkan verir.

Tədqiqatda təsviri-müqayisəli metod, struktur-semantik təhlil və mətnlərin variantlar üzrə müqayisəsi əsas götürülə bilər. Müqayisə zamanı yalnız obrazların adları deyil, onların süjetdəki funksiyaları, hadisələrin ardıcıllığı, konfliktin həlli, təhkiyə formulları və mətnin yerli leksik xüsusiyyətləri də nəzərə alınmalıdır.

***2. Süjet və motiv zənginliyi.*** *Nağılın poetik quruluşunu müəyyənləşdirən əsas elementlərdən biri süjetdir. Süjet hadisələrin müəyyən ardıcıllıqla qurulması, qəhrəmanın qarşılaşdığı çətinliklərin inkişafı və konfliktin həlli ilə formalaşır. Motiv isə nağılın daxilində təkrarlana bilən, nisbətən sabit məna daşıyan hadisə, vəziyyət və ya obraz kompleksidir. Qəhrəmanın sınaqdan keçməsi, köməkçi ilə qarşılaşması, təhlükəli varlıqla mübarizəsi, qadağanın pozulması və ya ağıllı davranış sayəsində çətinlikdən çıxması müxtəlif nağıl ənənələrində rast gəlinən motivlərdir.*

Qərbi Azərbaycan folklorunun nəşr edilmiş nağıl materialları mövzu və süjet baxımından rəngarəngdir. "Qərbi Azərbaycan folkloru" seriyasının dördüncü

cildindəki nağıl adları belə, qəhrəmanlıq, qeyri-adi varlıq, insanla heyvan aləmi arasında münasibət və fantastik təsəvvürlər kimi istiqamətlərin mövcudluğuna işarə edir.[3] Lakin yalnız başlıqlara əsaslanaraq həmin nağılların bütün süjet quruluşu və ya uşaqlar üçün nəzərdə tutulması haqqında qəti nəticə çıxarmaq olmaz. Bunun üçün mətnlərin tam variantları təhlil edilməlidir.

Uşaq nağıllarında hadisələrin nisbətən aydın səbəb-nəticə əlaqəsi ilə verilməsi, qəhrəmanın qarşılaşdığı problemin başa düşülən şəkildə təqdim olunması və nəticənin yadda qalan olması mühüm poetik xüsusiyyətlərdəndir. Qəhrəman çətinliklə üzləşir, müəyyən qərar qəbul edir, öz bacarığını nümayiş etdirir və hadisələrin gedişinə təsir göstərir. Bu quruluş uşağın hadisələri izləməsinə, qəhrəmanın davranışını qiymətləndirməsinə və nəticə çıxarmasına imkan yaradır.

Süjetlərin müqayisəsində eyni motivin müxtəlif formalarda işlənməsinə xüsusi diqqət yetirilməlidir. Məsələn, bir nağılda qəhrəman təhlükəni fiziki güc vasitəsilə aradan qaldırırsa, başqa bir nağılda həmin nəticəyə ağıl, hazırcavablıq və ya köməkçinin dəstəyi ilə nail ola bilər. Hadisənin ümumi funksiyası oxşar olsa da, onun bədii həlli fərqlənir. Bu fərqlər regional ənənənin poetik xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirmək baxımından əhəmiyyətlidir.

Burada Vladimir Proppun nağılın morfologiyasına dair yanaşmasından metodoloji vasitə kimi istifadə etmək mümkündür. Propp nağılın strukturunu təhlil edərkən personajların fərdi xüsusiyyətlərindən daha çox onların hadisələr zəncirində yerinə yetirdikləri funksiyalara diqqət yetirirdi.[5] Bu metod Qərbi Azərbaycan nağıllarını başqa Azərbaycan bölgələrinin mətnləri ilə müqayisə edərkən oxşar süjet funksiyalarını müəyyənləşdirməyə kömək edə bilər. Bununla belə, funksional oxşarlıq öz-özlüyündə mətnlərin eyni mənbədən yaranmasını sübut etmir; tarixi əlaqə haqqında nəticə çıxarmaq üçün əlavə dəlillər tələb olunur.

***3. Qəhrəman obrazı, hazırcavablıq və əxlaqi məzmun.*** *Uşaq nağıllarının mühüm xüsusiyyətlərindən biri qəhrəmanın hadisələrdə fəal iştirak etməsidir. Qəhrəman yalnız hadisələri müşahidə edən şəxs deyil, həm də onları dəyişdirən, çətinliklərə cavab verən və öz davranışı ilə nəticəyə təsir göstərən obraz kimi çıxış edir. Bəzi mətnlərdə onun gücü və cəsarəti, digərlərində isə müşahidə qabiliyyəti, çevik düşünməsi və hazırcavablığı ön plana keçir.*

Azərbaycan uşaq folklorunda Cırtdan obrazı kiçik fiziki imkanlara malik qəhrəmanın ağıl və çeviklik sayəsində çətin vəziyyətdən çıxmasının tanınmış nümunəsidir. Qafarlının uşaq folkloruna dair əsərində Cırtdanın davranışını əks etdirən epizod vasitəsilə uşaqların gündəlik münasibətləri, birgə fəaliyyət və fərdi davranış xüsusiyyətləri təhlil olunur.[6] Bu nümunə göstərir ki, uşaq nağıllarında qəhrəmanın fiziki gücü ilə intellektual bacarığı arasında ziddiyyət yaradıla, hadisələrin həlli isə gözlənilməz davranışla əlaqələndirilə bilər.

Qərbi Azərbaycan nağıllarının tədqiqində də qəhrəmanın problemin həllinə necə nail olması ayrıca araşdırılmalıdır. Əgər qəhrəman güclü rəqibə qarşı ağlından istifadə edirsə, burada yalnız macəra deyil, həm də davranış modeli təqdim olunur. Əgər o, başqasına kömək edir, verilmiş sözə əməl edir və ya çətin vəziy-

yətdə səbir göstərirsə, mətn həmin keyfiyyətlərin sosial əhəmiyyətini vurğulaya bilər. Belə hallarda əxlaqi məzmun hadisənin sonunda verilən açıq nəsihətlə deyil, qəhrəmanın hərəkətləri və onların nəticələri ilə ifadə olunur.

Bununla yanaşı, bütün uşaq nağıllarını yalnız tərbiyəvi məqsədlə izah etmək düzgün olmaz. Nağıl həm də əyləncə, təəccüb, yumor, qorxu və emosional gərginlik yaradan bədii formadır. Uşaq auditoriyasının diqqətini cəlb edən gözlənilməz hadisələr, qeyri-adi personajlar və təkrarlanan ifadələr mətnin yadda qalmasına kömək edir. Buna görə əxlaqi məzmunla bədii-estetik funksiyanı bir-birindən ayırmadan öyrənmək lazımdır.

Regional materialların gələcək təhlilində qəhrəmanın sosial mənşəyi, ailədəki mövqeyi, yaş xüsusiyyətləri və digər personajlarla münasibətləri də nəzərə alınmalıdır. Bu cəhətlər nağılın yalnız ümumi motivlərdən ibarət olmadığını, həm də konkret cəmiyyətin münasibətlər sistemini bədii şəkildə əks etdirə bildiyini göstərir.

***4. Heyvan və fantastik obrazların funksiyası.*** *Heyvanlar haqqında nağıllar Azərbaycan uşaq folklorunun mühüm qollarından biridir. Bu mətnlərdə heyvanlar insan davranışlarını xatırladan xüsusiyyətlərə malik personajlar kimi təqdim olunа, onların qarşılıqlı münasibətləri vasitəsilə hiylə, sadəlövhlük, ehtiyatlılıq, əməkdaşlıq və qarşılıqlı etimad kimi məsələlər bədii şəkildə işlənə bilər. Heyvan obrazı uşağa mürəkkəb sosial münasibətləri daha asan qavramaq üçün simvolik imkan yaradır.*

Azərbaycan uşaq nağıllarının ümumi təsnifatında uşaqlara həsr olunan nağıllar, heyvanlar, quşlar və bitkilər haqqında nağıllar, eləcə də nağıl-təmsillər fərqləndirilir.[7] Bu təsnifat Qərbi Azərbaycan materiallarının sistemləşdirilməsində də ilkin istiqamət kimi istifadə edilə bilər. Lakin regional korpusun faktiki tərkibi ayrıca yoxlanılmalı, hər bir mətnin janr xüsusiyyətləri onun məzmunu və poetik quruluşu əsasında müəyyənləşdirilməlidir.

Fantastik obrazlar da nağılın maraq doğuran elementlərindəndir. Qeyri-adi varlıqlar, danışan heyvanlar, insanın fövqəltəbii qüvvələrlə qarşılaşması və qeyri-mümkün görünən hadisələr nağıl dünyasının sərhədlərini genişləndirir. Belə obrazların funksiyası yalnız qorxu yaratmaq deyil; onlar qəhrəmanın bacarığını sınamaq, təhlükəni təcəssüm etdirmək və hadisələrin inkişafını təmin etmək üçün də istifadə olunur.

Qərbi Azərbaycan folklorunun nəşrlərində “Atı üç qıçlı Göygöz Kosa” və “İlan oğlan Mirzəbəy və şah qızının nağılı” kimi adların qeydə alınması qeyri-adi obrazların və fantastik təsəvvürlərin regional nağıl repertuarında yer aldığını göstərir.[3] Bununla belə, obrazların mənasını yalnız adlarından çıxarmaq olmaz. Onların konkret mətndə hansı funksiyanı daşıması, qəhrəmanla münasibəti və süjetin həllindəki rolu tam mətn əsasında müəyyənləşdirilməlidir.

Fantastik obrazların təhlili zamanı iki səviyyəni fərqləndirmək vacibdir: obrazın ümumi folklor ənənəsindəki mümkün funksiyası və onun konkret regional variantda aldığı məna. Məsələn, təhlükəli varlıq müxtəlif nağıllarda qəhrəmanın qarşısını kəsən rəqib, sınaq vasitəsi və ya cəmiyyət üçün təhlükə yaradan qüvvə

kimi təqdim oluna bilər. Bu funksiyaların müqayisəsi həm süjet quruluşunu, həm də regional poetik xüsusiyyətləri daha dərindən anlamağa kömək edir.

***5. Dil, üslub və söyləyicilik ənənəsi.*** *Şifahi nağılın mühüm fərqləndirici cəhətlərindən biri onun söylənmə şəraitindən asılı olaraq dəyişə bilməsidir. Eyni süjet müxtəlif söyləyicilər tərəfindən fərqli sözlərlə, müxtəlif həcmdə və ayrı-ayrı detallarla nəql oluna bilər. Söyləyici bəzi epizodları genişləndirə, dialoqları dəyişdirə, yerli sözlərdən istifadə edə və hadisələri dinləyicinin yaşına uyğun şəkildə təqdim edə bilər. Buna görə folklor mətni sabit yazılı əsərdən fərqli olaraq, ənənə ilə fərdi ifanın qarşılıqlı təsiri nəticəsində yaşamağa davam edir.*

Qərbi Azərbaycan folklorunun nəşrlərində bölgəyə məxsus dil və üslub xüsusiyyətlərinin qorunması xüsusi əhəmiyyət daşıyır. AMEA Folklor İnstitutunun məlumatında materialların söyləyicilərin öz dilindən qeydə alınmasının bölgənin şivələrinin və dil proseslərinin öyrənilməsi baxımından dəyəri vurğulanır.[2] Dördüncü cild haqqında məlumatda da yerli variantların, dil və üslub xüsusiyyətlərinin, eləcə də ənənəvi təhkiyə tərzinin əhəmiyyətinə diqqət yetirilir.[3]

Nağıl dilinin araşdırılmasında başlanğıc və son formulları, hadisələr arasında keçid yaradan ifadələr, dialoqlar, təkrarlar, ritmik quruluş və emosional müraciətlər xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Bu elementlər dinləyicinin diqqətini qoruyur, hadisələrin ardıcıllığını yadda saxlamağa kömək edir və mətnin şifahi ifasını asanlaşdırır. Uşaqlar üçün nəzərdə tutulan mətnlərdə konkretlik, aydın ifadə, təkrar və yumorun rolu daha qabarıq görünə bilər. Bununla belə, həmin xüsusiyyətlərin konkret Qərbi Azərbaycan nağıllarında hansı tezliklə işləndiyini müəyyənləşdirmək üçün mətnlər üzrə ayrıca statistik və poetik təhlil aparılmalıdır.

Regional leksika nağılların öyrənilməsində ayrıca tədqiqat istiqamətidir. Məişət əşyalarının, qida növlərinin, təsərrüfat alətlərinin, geyimlərin və ailə münasibətlərinin adları mətnin mədəni kontekstini açmağa kömək edə bilər. Bu sözlər yalnız dil faktı deyil, həm də müəyyən həyat tərzinin və gündəlik təcrübənin izlərini daşıyan vahidlərdir. Onların mənasının müəyyənləşdirilməsi üçün şivə lüğətlərindən, etnoqrafik mənbələrdən və söyləyicilərlə aparılan müsahibələrdən istifadə olunması məqsədəuyğundur.

Söyləyicinin fərdi üslubu da nəzərdən qaçırılmamalıdır. Nağılın yumorlu, dramatik və ya təsviri xarakteri çox zaman söyləyicinin intonasiyası, dialoqları təqdimetmə tərzi və hadisələrə münasibəti ilə güclənir. Yazıya alınmış mətn bu xüsusiyyətlərin bir hissəsini qorusa da, canlı ifanın bütün cəhətlərini əks etdirməyə bilər. Bu səbəbdən gələcək tədqiqatlarda səs yazılarının, müsahibələrin və mətnin müxtəlif variantlarının müqayisəli şəkildə öyrənilməsi vacibdir.

6. Qərbi Azərbaycan uşaq nağıllarının tədqiqinin perspektivləri. Qərbi Azərbaycan uşaq nağıllarının sistemli tədqiqi bir neçə istiqamətdə davam etdirilə bilər. Birinci istiqamət mətn korpusunun yaradılmasıdır. Nəşr olunmuş toplulardakı nağıllar tam şəkildə təsnif edilməli, uşaqlar üçün uyğun mətnlər ümumi nağıl repertuarından fərqləndirilməli və hər bir mətnin janr mənsubiyyəti əsaslandırılmalıdır.

İkinci istiqamət süjet və motivlərin müqayisəsidir. Regional nağıllarda rast gəlinən motivlər Azərbaycan nağıllarının digər topluları ilə, zərurət olduqda isə digər türk xalqlarının folklor nümunələri ilə müqayisə edilməlidir. Bu zaman motivin mövcudluğu ilə onun süjetdəki funksiyası, semantik məzmunu və mətnin ümumi quruluşundakı rolu bir-birindən fərqləndirilməlidir. Eyni motivin müxtəlif bölgələrdə yayılması ümumi folklor əlaqələrini göstərə bilər, lakin tarixi-genetik əlaqənin sübutu üçün mətnşünaslıq, tarixi və etnoqrafik dəlillər də lazımdır.

Üçüncü istiqamət dil və üslub araşdırmalarıdır. Nağılların şivə xüsusiyyətləri, leksikası, təhkiyə formulları, dialoqları və ritmik təkrarları ayrıca təhlil edilməlidir. Mətnlərin audioyazıları mövcud olduqda, canlı söyləmə ilə yazılı variant arasındakı fərqlər də araşdırıla bilər.

Dördüncü istiqamət folklorun pedaqoji funksiyasının öyrənilməsidir. Nağıllarda qəhrəmanların davranış modelləri, ailə və cəmiyyət münasibətləri, əmək, dostluq, kömək, cəsarət və məsuliyyət kimi anlayışların necə təqdim edildiyi müəyyənləşdirilməlidir. Bu təhlil nağılların uşaqların dünyagörüşünün formalaşmasına mümkün təsirini daha əsaslı şəkildə izah etməyə kömək edər. Eyni zamanda, müasir təhsil və uşaq ədəbiyyatında həmin mətnlərdən istifadə zamanı onların tarixi-mədəni konteksti qorunmalıdır.

Nəhayət, rəqəmsal folklor arxivlərinin yaradılması regional irsin qorunması üçün mühüm vasitə ola bilər. Mətnlərin rəqəmsallaşdırılması, müxtəlif variantların yanaşı təqdim edilməsi, şivə sözlərinin izahı və süjet göstəricilərinin əlavə edilməsi tədqiqatçıların işini asanlaşdırar. Bu cür arxivlər həm elmi araşdırmalar, həm də gələcək nəsillərin mədəni irslə tanışlığı üçün əhəmiyyətli mənbəyə çevrilə bilər.

***Nəticə.*** *Qərbi Azərbaycan uşaq nağılları Azərbaycan folklorunun regional qatlarının, şifahi söyləyicilik ənənəsinin və mədəni yaddaşın öyrənilməsi baxımından əhəmiyyətli tədqiqat obyektidir. Nəşr olunmuş folklor topluları bölgə sakinlərinin yaddaşında qorunmuş nağıl nümunələrini, yerli dil və üslub xüsusiyyətlərini, eləcə də müxtəlif janrlar arasındakı əlaqələri araşdırmaq üçün mühüm mənbə bazası yaradır.*

Bu nağılların poetik xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirərkən süjet və motiv zənginliyi, qəhrəman obrazının fəallığı, hazırcavablıq və ağıl motivləri, heyvan və fantastik obrazların funksiyası, təhkiyə formulları, regional leksika və söyləyicinin fərdi üslubu nəzərə alınmalıdır. Həmin xüsusiyyətlər Azərbaycan uşaq folklorunun ümumi ənənəsi ilə əlaqəli şəkildə öyrənilməli, regional özünəməxsusluq isə yalnız müqayisəli təhlil nəticəsində müəyyənləşdirilməlidir.

Qərbi Azərbaycan nağıllarının mədəni yaddaş baxımından əhəmiyyəti onların yalnız keçmişdən xəbər verməsi ilə məhdudlaşmır. Bu mətnlər xalqın mənəvi dəyərlərinin, həyat təcrübəsinin, bədii təxəyyülünün və dil xüsusiyyətlərinin nəsillər arasında ötürülməsinə xidmət edir. Onların qorunması və elmi şəkildə araşdırılması üçün mətnlərin tam nəşri, söyləyicilər haqqında məlumatların toplanması, variantların müqayisəsi və rəqəmsal arxivlərin yaradılması vacibdir.

Beləliklə, Qərbi Azərbaycan uşaq nağıllarının sistemli tədqiqi həm Azərbaycan uşaq folklorunun janr-poetik mənzərəsinin zənginləşdirilməsinə, həm də regional mədəni irsin elmi əsaslarla sənədləşdirilməsinə töhfə verə bilər. Bununla belə, nağılların hər birinə aid konkret xüsusiyyətlər haqqında yekun nəticələr çıxarmaq üçün nəşr olunmuş mətnlərin tam variantları əsasında ayrıca süjet, motiv, dil və üslub təhlilləri aparılmalıdır.

## ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Folklor İnstitutu. *Qərbi Azərbaycan folkloru*. III cild. Bakı: Elm, 2024.

2. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Folklor İnstitutu. *Qərbi Azərbaycan folkloru*. IV cild. Bakı: Elm və təhsil, 2025.

3. Qafarlı, Ramazan. *Uşaq folklorunun janr sistemi və poetikası*. Bakı: Elm və Təhsil, 2013.

4. Propp, Vladimir. *Morphology of the Folktale*. 2nd ed. Translated by Laurence Scott, revised by Louis A. Wagner. Austin: University of Texas Press, 1968.

5. Qafarlı, Ramazan. “Poetic Structure, Classification and Functional Characteristics of Azerbaijan Children’s Tales.” *Dədə Qorqud*, no. 4 (2023).